

بازار مشترک اروپا

از جنگ اول جهانی به بعد امریکا میان تمام کشورهای جهان از نظر اقتصادی در درجه اول قرار گرفت. این تفوق اقتصادی از این نظر اهمیت داشت که با متلاشی شدن اقتصاد دیگر کشورهای جهان مصادف بود، زیرا از همان‌هنگام که اقتصاد امریکا به سبب وجود بازاری واحد و وسیع که دامنه آن سراسر قاره امریکا را فراگرفته بود رو به تکامل گذاشت، توازن بازار گانی چند جانبه میان کشورهای اروپائی به سبب پیدایش حس ملیت اقتصادی دچار بحران گردید.

قبل از جنگ جهانی اول اقتصاد کشورهای اروپائی نظم و ترتیبی داشت زیرا نسبت بهای پولهای رایج در کشورهای مهم به یکدیگر چون مبتنی بر واحد طلا بود دارای ثبات بود و حرکت عوامل تولید خاصه سرمایه از یک کشور به کشور دیگر به اندازه‌ای به سهولت انجام می‌گرفت که نظیر آن تاکنون دیده نشده است «این عوامل نظم و ترتیب که آن زمان کشورهای اروپائی از آن پر خوردار بودند راه را برای ایجاد سازمان حمل و نقل و بازار گانی خارجی مهیا کرد و در نتیجه در مناطقی که تازه به صورت شهر درآمده بود یک نظام صنعتی جدید به وجود آورد»^۱ این سازمان اقتصادی منظم اروپا در نتیجه جنگ و حوادث بعد از جنگ از میان چند کشور اروپائی در حال نصف بود متلاشی شود.

از جمله عللی که موجب متلاشی شدن اقتصاد اروپا شد عداوتی بود که بعد از جنگ میان فرانسه و آلمان به وجود آمد. بین دو جنگ جهانی حس ملیت اقتصادی میان کشورهای اروپائی شدید تر شد. ولی در زمان جنگ دوم متفکران اقتصادی اروپا به این نتیجه رسیدند که آینده این قاره و قدرت سیاسی آن بستگی به میزان همکاری های اقتصادی کشورهای اروپائی دارد. اعلامیه مورخ ۹ مه ۱۹۵۰^۲ که از طرف فرانسه منتشر شد و منجر به ایجاد «اتحادیه مولدان زغال سنگ و فولاد» گردید برای اولین بار به ثبوت رسانید که کشورهای اروپائی به رغم اختلافات سیاسی دیرین خود یک رویه همکاری اقتصادی پیش گرفته‌اند. راپرت شومن^۳ و زیر خارجه فرانسه در مقدمه‌ای که بر کتاب «اتحادیه مولدان زغال سنگ و فولاد اروپا» نوش特 مذکور شد: «... کمال اروپائی منظم و متشکل برای نگاهداری و حفظ صلح به تمدن دنیا نهایت ضرورت را دارد. دولت فرانسه که بیش از بیست سال خود را قهرمان اروپای متحدو متشکل معرفی کرده است تنها هدفش حفظ و نگاهداری صلح است... خرابیهای اروپا را یک شبه نمی‌توان ترمیم کرد... زیرا ترمیم خرابیهای اروپا مستلزم آنست که ابتدا اتحاد و اتفاق واقعی میان کشورهای اروپائی

۱_ J. M. Keynes: The Economic Consequences of the peace
London 1922, p. 13.

۲_ Robert Schuman

به وجود آید . . . اتفاق و اتحاد اروپا در درجه اول بسته به آنست که دولتهای فرانسه و آلمان دشمنی دیرین خود را فراموش کنند و به منظور ایجاد اتحاد میان کشورهای اروپائی پیش قدم شوند . »^۱

اتحادیه مولدان فولاد و زغال سنگ اروپا از این نظر اهمیت دارد که تولید فولاد حتی در عصر حاضر با وجود اختراقات وسائل جنگی جدید اهمیت خسود را داراست و در حقیقت اساس قدرت نظامی کشورهای بزرگ است . در چند سال اخیر میزان تولید فولاد ۹۵٪ کل تولید دیگر فلزهای جهان را تشکیل می‌دهد . اگر میزان تولید فولاد از آغاز انقلاب صنعتی مورد مطالعه قرار گیرد مشاهده می‌شود که در قرن هیجدهم بین کشورهای بزرگ اروپا از لحاظ تولید فولاد

^۱ — P. Reuter : La Communauté Européene du charbon et de l'acier , Paris , (1953) p . 3 .

تعادل برقرار بوده است و با آنکه در آن زمان دولت فرانسه از نظر تولید فولاد بر دیگر کشورها برتری داشته است این کشور قادر نبوده است از نظر قدرت تولید همایکان خود را زیر فشار قرار دهد . بعد از ۱۸۰۰ میلادی در نتیجه انقلاب صنعتی اروپا که از انگلستان آغاز گردید تعادل تولید فولاد بین کشورهای اروپائی بهم خورد . از سال ۱۸۰۰ تا ۱۸۷۰ میزان تولید فولاد در انگلستان ۳۰۰۰ درصد ترقی کرد ، و در واقع قدرت و تفوق سیاسی انگلستان در قرن نوزدهم بر اساس میزان تولید فولاد قرار داشت^۱

بعد از سال ۱۸۷۰ تولید فولاد در کشورهای متحده امریکا ، آلمان و روسیه به سرعت زیاد شد . میزان تولید فولاد آلمان درین زمان بیش از دیگر کشورهای ترقی کرد ، به طوری که در ۱۹۱۳ یعنی یکسال پیش از جنگ جهانی اول میزان تولید فولاد آلمان از جمع تولید فولاد انگلیس و فرانسه بیشتر بود .^۲

پس از جنگ جهانی اول و انعقاد قرارداد « ورسای » در نتیجه بر گشت ناحیه لورن^۳ به فرانسه میزان تولید فولاد آلمان از ۱۹ میلیون به دوازده میلیون تن تنزل کرد . با آنکه قرارداد ورسای در واقع برای تولید فولاد پاره دیگر در اروپا تعادلی برقرار کرد ، ولی مرزهای سیاسی تازه‌ای که به وجود آمد مانع شد که آهن و فولاد و زغال آزادانه میان کشورهای مختلف رد و بدل شود . در نتیجه رشد اقتصادی اروپا کندگردید و سهم اروپا در تولید فولاد و آهن به تأثیر ولی به طور مداوم رو به تنزل گذاشت .

در خلال این احوال دو کشور دیگر از نظر تولید فولاد اهمیت یافتند : یکی زاپن و دیگری روسیه شوروی . سرعت ازدیاد تولید فولاد در شوروی از همه کشورها بیشتر بود و تولید آن که در سال ۱۹۲۹ فقط به پنج میلیون تن می‌رسید در سال ۱۹۳۷ به ده میلیون تن بالغ گردید و به تدریج بعد از کشورهای متحده امریکا مقام اول را در تولید فولاد به دست آورد . در جدول زیر آنچه بیان شد به طور دقیق مشاهده می‌گردد :

کشورهای تولید کننده فولاد در سالهای ۱۹۱۳ - ۱۹۴۵ و ۱۹۵۶

(میلیون تن)

تولید ۱۹۵۶	تولید ۱۹۱۳
کشورهای متحده ۱۰۴/۵	کشورهای متحده ۳۱/۸
امریکا ۴۸/۶	امریکا ۴۱
آلمان ۲۲/۲	روسیه شوروی ۱۸/۹
انگلستان ۲۱	انگلستان ۱۸/۸
فرانسه ۱۳/۴	آلمان غربی ۷/۴
روسیه	انگلستان ۷
	فرانسه ۴/۸
	فرانسه ۱۰/۶

۱ - R. F. Sannwald and J. Stohler : Economic Integration, Theoretical Assumptions and Consequences of European Integration , Princeton , (1959) p 5 . ۲ - از کتاب بالا صفحه ۷

۳ - Lorraine

۴ - J. B. Parish: Iron and Steel in the Balance & world power , the Journal of political Economy (1956)

از دیاد میزان تولید فولاد و تغییرهایی که از این لحاظ میان کشورهای پنرگ رخ داد دارای اهمیت بسیار بود. در دهه اول ۱۹۴۰ دولت شوروی با استکی که به کشورهای خاوری اروپا یافت به میزان تولید فولاد خود افزود، یعنی در حالی که میزان تولید فولاد در اروپای غربی تحت نظارت سه دولت انگلستان، آلمان غربی و فرانسه بود تمام تولید فولاد اروپای شرقی تحت نظارت دولت شوروی اداره می شد. این موضوع خود باعث گردید که حس همکاری اقتصادی و سیاسی میان کشورهای غربی اروپا بار دیگر قوت بگیرد، زیرا احساس می شد که قدرت تولیدی اروپای غربی از میزان تولید اروپای شرقی کمتر است. ولی از هنگامی که شورای عالی اتحادیه مولدان زغال سنگ و فولاد سنگ اروپا غربی تقویت گردید.

گذشته از اهمیت سیاسی این طرح، ایجاد اتحادیه مولدان زغال سنگ و فولاد اروپا آغاز همکاری تازه ای بود میان کشورهای اروپای غربی. زیرا مسائلی که به سبب موضوع استفاده از نیروی اتمی مطرح شده بود به نحوی نبود که کشورهای اروپای غربی هریک به تنها این بتوانند آن را حل کنند. گذشته از مسائل فنی جدید که استفاده از نیروی اتمی به وجود آورده بود، به علت وسعت بازار امریکا هیچ یک از کشورهای اروپا قادر نبودند از نظر تولید با امریکا برآبری کنند^۳ از این رو کشورهای اروپائی برای تقویت نیروی صنعتی خود و قوانین مقابله با نیروی تولیدی امریکا تشکیل اتحادیه هایی را لازم دانستند.

بعد از تشکیل اتحادیه مولدان زغال سنگ و فولاد اروپا ایجاد اتحادیه های گمر کی اروپا قدم دیگری بود که در راه اتحاد اقتصادی کشورهای اروپا در سال ۱۹۴۷ برداشته شد. هم زمان با تشکیل اتحادیه منبور چند اتحادیه کوچکتر، که هر یک بین چند کشور پرقرار شده بود به وجود آمد. مانند: کشورهای اسکاندیناوی - فرانسه و ایتالیا و یونان و ترکیه. ولی این اقدامات از این راه به نتیجه نرسید و کشورهای اروپائی متوجه شدند که به جای ایجاد اتحادیه های گمر کی باید به راههای دیگری متول شوند تا بازار گانی میان کشورهای اروپائی آزادانه و بی هیچ رادع و مانع صورت گیرد.^۴

در سالهای بعد از چنگ برای اینکه به حجم بازرگانی کشورهای مختلف بیفزایند کشورهای اروپا متول به قرار داده ای دوچار شدند. ولی پیش گرفتن این رویه که به سبب کمبود توازن بازرگانی بین کشورهای فوق بود مآل به نفع همگان

۱ - The High Authority of the Coal and Steel Community.

۲ - در این باره هیئت اعزامی به کنفرانس Messiba در بروکسل که از دول اروپا تشکیل شده بود در گزارش خود می نویسد (۱۹۵۶) در اروپا هیچ کارخانه اتومبیل سازی وجود ندارد که بتواند با صنعت اتومبیل سازی امریکا برآبری کند هیچیک از کشورهای اروپائی قادر نیستند بدون کمک کشور خارجی هواپیماهای بزرگ تجاری پسازند. تجربیاتی که با کوشش زیاد در صنعت اتمی در بعضی از کشورهای اروپائی بدست آمده است با مسائلی که در این رشتہ در امریکا وجود دارد و تجربیاتی که در این راه در اختیار صنایع گذاشته شده است ابدآ قابل مقایسه نیست و هیچیک از کشورهای اروپائی قادر نیستند مخارج منگینی را که تحقیق درستهای اتمی لازم دارد، تقبل کنند.

۳ - G. Myrdal : An International Economy, Problems & Prospects, New York, (1956) p. 57.

نیود . از این رو کوشش شد که قرار دادهای دوچانبه و سه‌میه پندی‌هایی که زاده آنها بود لغو شود و سیاست آزادتری در بازار گانی پیش گرفته شود . بی‌شک سیاست «سازمان همکاری‌های اقتصادی اروپا»^۱ در تجدید بازار گانی آزاد میان کشورهای اروپائی فوق العاده مفید واقع شد . با وجود این، چون نتایج مطلوب به دست نیامد کشورهای اروپائی متوجه شدند به جای آنکه یک سیاست مشترک بازار گانی و اقتصادی برای تمام کشورهای اروپائی اتخاذ کنند؛ بهتر است سیاست بازار گانی و اقتصادی ناحیه‌ای را میان کشورهایی که هم آنگی اقتصادی بیشتری دارند اجرا کنند .

از کارهای دیگری که بدین منظور به عمل آمد ایجاد «اتحادیه پرداختهای اروپائی»^۲ بود که در اواسط ۱۹۵۰ برای تسهیل بازار گانی کشورهای اروپائی غربی به وجود آمد .

در اواخر ۱۹۴۹ اروپا از نظر اقتصادی وارد مرحله تازه‌ای شد به این معنی که کمبود مواد مورد احتیاج در کشورهای اروپائی غربی از میان رفت و میزان تولید مواد صنعتی حتی از سالهای پیش از جنگ هم بیشتر شد . مسئله تازه‌ای که درین زمان اروپائیان با آن مواجه شدند بازار فروش اجتناس تولیدیشان بود . بازار گانی میان کشورهای اروپائی متکی به قراردادهای دوچانبه‌ای بود که توأم با سهمیه پندی محدودیت‌های وارداتی اجرا می‌شد . گرچه این قراردادها تا اندازه‌ای قابل انعطاف بود ولی مقرر می‌داشت که کمبود موازنۀ پرداختهای، با طلا یا بادلار داده شود . از این رو به سبب کمبود دلار، کشورهای مختلف برای تقلیل کمبود موازنۀ پرداختهای خود سعی می‌کردند که از حجم بازار گانی بین کشورها کاسته شد . واز عوامل تولیدی کشورهای مزبور چنانچه باید استفاده به عمل نیامد . به علاوه در نتیجه محدودیت‌های وارداتی رقابت کشورهای مختلف که مسبب بهبود تولید بود از میان رفت و هر کشوری کوشش داشت تعادل بازار گانی دوچانبه خود را با کشور مقابل، حتی اگر با کشور ثالثی اضافی صادرات هم داشته باشد حفظ کنند .

مهمنترین تغییری که ایجاد اتحادیه پرداختهای اروپائی در وضع بازار گانی اروپا به وجود آورد این بود که اضافی و کسری پرداختهای کشورهای اروپائی در توازن پرداختهای خود پیدا می‌کردند برخلاف گذشته تسویه می‌گردید . بدین معنی که قراردادهای بازار گانی دوچانبه ساقی چند جانبی گردید ، و چنانچه کشوری با کشور دیگر در موازنۀ پرداختهای خود دچار کسری می‌شد می‌توانست از اضافی صادرات خود به کشور ثالثی استفاده نموده کسری مزبور را جبران کند . بنابراین کشورهای عضو اتحادیه پرداختهای اروپائی فقط متوجه توازن پرداختها با طرف مقابل خود نبودند بلکه کوشش می‌کردند پرداختهای آنها با تمام کشورهای عضو اتحادیه توازن پیدا کنند . در نتیجه حجم بازار گانی کشورهای عضو اتحادیه بیشتر شد . هم چنین یولهای رایج کشورهای عضو با یکدیگر قابل تبدیل گردید . نظارت در کارهای اتحادیه پرداختهای اروپائی به هیئت مدیره‌ای محول شد که در مقابل شورای «سازمان همکاری‌های اقتصادی اروپا»^۳ مسئول بود . هیئت مدیره مزبور نه تنها ناظر عملیات فنی

۱- The Organization for European Economic Co-operation

۲- European Payment Union.

اتحادیه پرداختها بود - که به میانک تسویه بین المللی^۱ به عمل آمد - بلکه مسائل اقتصادی و مالی اتحادیه در آنجا مطرح و بررسی می شد . با تشکیل اتحادیه پرداختهای اروپائی و نتیجه ای که از آن حاصل شد فکر « اتحاد اقتصادی » بیشتر قوت گرفت . این اتحاد بهدو صورت ممکن بود تحقق پیدا کند : اول این که اتحاد اقتصادی به شکل اتخاذ تصمیمات اداری صورت گیرد و با اقدامات اداری ادامه پیدا کند . راه دوم این بود که با قرار دادهای متقابل ابتدا مقررات موجود میان کشورهای ذی نفع را آسان کرد و بعد به تدریج آنها را از میان برداشت^۲ تا آنکه مرزهای سیاسی و جغرافیائی برای داد و ستد های بازرگانی مانع نباشد و از تمام کشورهای عضو اتحادیه بازار مشترکی به وجود آید که قوانین عرضه و تقاضا در آن به نحوی مؤثر و بی هیچگونه دخالت منطقه ای اجرا گردد .^۳

« انجمن تجارت آزاد »^۴ یا « هفت کشور خارجی »^۵ و « مجمع اقتصادی اروپا »^۶ یا « بازار مشترک »^۷ اتحادیه هایی بود که بعد از مطالعات کافی در اروپای غربی به وجود آمد .

باید در نظر داشت که اختلافاتی اساسی میان دو اتحادیه یاد شده وجود دارد : در حالی که لازمه ایجاد بازار مشترک تعریف گمرکی واحد می باشد ، در ناحیه تجارت آزاد تعریف و دیگر محدودیت های بازرگانی برای اجنبان و محصولاتی که از کشورهای عضو وارد می شود لغو می گردد ، بنابراین کشورهای عضو انجمن موافقت می کنند که بدون وضع تعرفه گمرکی خاص برای خود با کشورهای عضو داد و ستد کنند و هر کشوری متقبل شود که فرآورده های دیگر کشورهای عضور ایامعاشریه ای متقابل اجازه ورود دهد . طبق مقررات انجمن تجارت آزاد هر کشور مختار است که مقررات گمرکی خود را نسبت به کشورهایی که در انجمن تجارت آزاد عضویت ندارند طبق دلخواه خود وضع کند .

در مورد بازار مشترک^۸ که لازمه آن اتحادیه گمرکی است وضع به کلی متفاوت است ، زیرا کشورهای عضو مکلفند تعریف گمرکی واحدی را که مورد تصویب نمایندگان همه کشورهای عضو قرار گرفته است ، رعایت نمایند و هیچ کشوری نمی تواند بدون موافقت دیگر کشورهای عضو تغییری در مقررات گمرکی خود بدهد . هدف بازار مشترک اروپا که از شش کشور آلمان غربی - فرانسه - ایتالیا

۱ - Bank For International Settlement

۲ - طریقه اول اتحاد را Institutional و طریقه دوم را

نامیده اند .

۳ - K. albrecht : Problem und Methoden der wirtschaftlichen Integration , Kiel , 1951 .

۴ - Free Trade Association

۵ - The Outer Seven

۶ - European Economic Community .

۷ - Common Market

هلند - بلژیک و لوکزامبورگ تشکیل شده است، اینست که ناحیه وسیعی ایجاد کند که در آن سیاست اقتصادی مشترکی حکم‌فرما باشد و ازین راه بتواند میزان تولید کشورهای عضوراً زیاد کند و سطح زندگی افراد کشورها را بالا بردارد. برای رسیدن به این مقصد لازم است کلیه کشورهای عضو دارای بازار مشترکی باشند و مقررات کمر کی مشترکی وضع کنند. زیرا با داشتن بازار وسیع، بدون اینکه ایجاد انحصار لازم شود تولید به میزان زیاد‌آسان خواهد بود.

برای اینکه بازار مشترکی میان این کشورها به وجود آید، باید تمام مقرراتی که مانع بازرگانی است مرحله به مرحله لغو شود. یاد آوری این نکته لازم است که بازار مشترک از هر جهت بازار آزادی نخواهد بود و کشورهای عضو هر جا لازم پدانته ورود بعضی چیزها مثلاً محصولات کشاورزی را به یک یا چند کشور عضو من نوع می‌کنند.

ایجاد بازار مشترک کامل در سه مرحله که هر یک چهار سال طول می‌کند صورت می‌پندد و اگر لازم باشد یک دوره چهار ساله دیگر نیز به آن اضافه می‌شود. در دوره چهار ساله اول تعرفه‌گمر کی میان کشورهای عضو بازار مشترک ده درصد در پایان سال اول، وسیس بعد از هر ۱۸ ماه ۱۰٪. دیگر تقلیل پیشدا می‌کند، بطوری که در دوره چهار ساله اول تعرفه‌گمر کی کشورهای عضو ۲۰٪. پائین خواهد آمد، در دوره چهار ساله دوم هم در هر ۱۸ ماه ۱۰٪. تعرفه‌گمر کی پائین می‌آید. و در پایان سال هشتم ۱۰٪. دیگر نیز در تعرفه‌گمر کی تنزل داده خواهد شد، بطوری که بعد از هشت سال ۶٪. تعرفه‌گمر کی کشورهای عضو پائین خواهد آمد. در دوره چهار ساله سوم ۴٪. بقیه نیز از میان خواهد رفت.

از اینها گذشته، شش کشور عضو بازار مشترک تعهد کرده اند که هیچ گونه سهم پندی یا تضییقاتی در مورد واردات یکدیگر ایجاد نکنند مگر آنکه موافقت نامه‌ای به امضاء برسد. یکی از مواد قابل ملاحظه عهدنامه منعقد بین کشورهای عضو بازار مشترک توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورهای غیر اروپائی است که با کشورهای فرانسه-بلژیک-ایتالیا و هلند روابط خاصی دارند. بنا بر این فعالیت «جمع اقتصادی اروپا» بیش از اتحادیه‌گمر کی است و حدود آن از مرزهای جغرافیائی کشورهای عضو تجاوز می‌کند.

بجز بازار مشترک بنا به پیشنهاد انگلستان کشورهای دانمارک - نروژ - سوئد - پرتغال - سویس و اتریش تشکیل ناحیه تجارت آزاد را داده اند که چنان‌جه گفته شد فقط متقابلاً تسهیلاتی برای ورود مصنوعات یکدیگر قائل می‌گردند. چون دولت انگلیس اولاً منافع کشورهای مشترک المنافع را که با انگلستان در فروش محصولات کشاورزی قرار داده اند باید حفظ کند و ثانیاً از کشاورزی داخلی خود در برای پر کشاورزی کشورهای اروپائی باید حمایت کند، محصولات کشاورزی مشمول معافیت‌های گمر کی میان کشورهای عضو منطقه تجارت آزاد نمی‌شود. مسئله مهم درین باره تأثیر تشکیل بازار مشترک در مقابل کشورهای غیر

عضو خاصه امریکاست . در این مورد باید دانست که تشکیل بازار مشترک و منطقه بازرگانی آزاد به یقین در اوایل امن پسود دنیای خارج نیست . زیرا خواهی نخواهی تضییقاتی برای واردات کشورهای غیر عضو به وجود خواهد آمد . این تضییقات به طور مستقیم نخواهد بود بلکه چون کشورهای عضو بازار مشترک یا عضو انجمن تجارت آزاد برای یکدیگر تسهیلاتی قائل می گردند مآلاد داد و ستد با این کشورها به صرفه مملکت های غیر عضو تمام نخواهد شد .

این تضییقات با آنکه مدت کوتاهی وجود خواهد داشت ولی پس از چندی برای کشورهای غیر عضو کشورهای متحده امریکا سودمند خواهد بود چون در اثر اتحاد و پیوستگی اقتصادی و مالی این کشورها و توسعه بازاری که از آن ناشی می شود، استفاده از منابع انسانی و عوامل تولیدی به حد اکثر می رسد و به سبب بالا رفتن سطح زندگی و رشد قدرت خرید مردم این کشورها قادر خواهند بود که از خدمات، مصنوعات و محصولات کشورهای صنعتی و غیر صنعتی سهم بیشتری به دست آورند و در مقابل پول بیشتری بپردازند . بعلاوه در اثر اتحاد اقتصادی کشورهای مترقبه اروپای غربی بی شک قدرت تولیدی محصولات صنعتی آنان بیشتر می شود و در نتیجه می توانند به کشورهای توسعه نیافرده کمک کنند . ترغیب کشورهای غربی اروپا از طرف امریکا صرفاً به ملاحظات اقتصادی نیست بلکه مبتنی بر این عقیده است که وجود یک اروپای مشکل و ثروتمند مآل " پسود کشورهای متحده امریکا " تمام خواهد شد .

احمد مینائی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتوال جامع علوم انسانی